

Nr 3 (43) WIEŚN 2016

Las Państwowy
zapraszamy

Kwartalnik edukacyjno-informacyjny Ośrodka Kultury Leśnej w Gofuchowie

W numerze:

Nabytki biblioteczne, Nowości wydawnicze

Nalewki z leśnych kwiatów i owoców

Plener malarski „Inspiracje leśne IV”

Święto pszczół w Gofuchowie

Archiwum fotograficzne OKL – „Oficyna” – 30 lat minęło

Harvester Lokomo Makeri 34T

Wilk

Za nami okres wakacji, kiedy to gościmy najwięcej turystów. Wśród nich przeważają grupy rodzinne i wycieczkowe po zakątkach naszego kraju, a także młodzi uczestnicy obozów i kolonii. Ci ostatni coraz częściej biorą udział w warsztatach plastycznych, grach i zabawach o charakterze edukacyjnym w parku.

Podczas wakacji nasz Ośrodek włączył się po raz drugi w ogólnopolskie wydarzenie pod nazwą „Wielki Dzień Pszczół” organizując stoisko pszczelarzkie w parku-arboretum. Turyści mogli nawiązać rozmowę z doświadczonym pszczelarzem i zwiedzić wystawę poświęconą pasiecznictwu. Mogli również wziąć udział w znakomitej zabawie edukacyjnej mającej na celu wpojenie uczestnikom pięciu podstawowych zasad przyjaźni pszczołowatych, oddających nieprzecenione pożytki w przyrodzie, w ogrodnictwie, leśnictwie i rolnictwie.

Wiedzę pszczelarzką dzieliliśmy się także tego lata na „VII Kaliskim Miodobranii”, prezentując na osobnym stoisku eksponaty muzealne, prowadząc pogadanki, gry i zabawy edukacyjne. Stoisko muzealno-dydaktyczne Ośrodka wystawiane było na „XXI Ogólnopolskim Konkursie Muzyki Myśliwskiej” w Brodnicy oraz na XV Targach „Eko-Las” w Janowie Lubelskim.

Pracownicy Ośrodka wiele uwagi poświęcili opracowaniu pomocy dydaktycznych z zakresu wiedzy o drewnie. W lipcu wydaliśmy drukiem grę planszową „Biznes drzewny” dzięki pomocy finansowej Centrum Informacyjnego Lasów Państwowych. Przygotowaliśmy do druku dwie kolejne gry planszowe: „Wszędobylskie drewno” i „Z lasu do domu”, które ukażą się w czwartym kwartale. We współpracy z redakcją „Prze-

glądu Leśniczego” ogłosiliśmy ogólnopolski „Konkurs na najlepszą monografię nadleśnictwa w Lasach Państwowych”.

We wrześniu odbył się u nas finał drugiego „Turnieju Nalewek...” sporządzanych według własnych receptur pracowników Lasów Państwowych. W Pokazowej Zagrodzie Zwierząt przyszły na świat dwa żubry, a imiona dla nich zostaną uroczystie wybrane w drodze konkursu internautów.

Istotnym wydarzeniem artystycznym był tego lata międzynarodowy plener artystyczny pod nazwą „Inspiracje Leśne IV”. Najlepsze dzieła artystów z Polski i Niemiec można oglądać na wystawie poplenerowej eksponowanej w Muzeum Leśnictwa. Tamże również polecamy uwadze zarówno wystawy stałe jak i liczne wystawy czasowe, podkreślające inspirujący wpływ lasu na działalność artystyczną człowieka.

Zapraszam serdecznie czytelników do lektury naszego „Zagajnika”, do wizyty w Ośrodku oraz śledzenia aktualności i nowości wydawniczych na stronie internetowej.

Benedykt Roźmiarek
Dyrektor OKL

Zapraszamy

Wystawy stałe

w Muzeum Leśnictwa:

„Kulturotwórcza rola lasu”

„Dzieje leśnictwa w Polsce”

„Spotkanie z lasem”

„Diorama – grąd środkowoeuropejski w aspekcie wiosennym”

„Diorama – świerczyna borealna w aspekcie zimowym”

„Gatunki leśne z Czerwonej Księgi”

„Technika leśna”, „Ochrona lasu”

Chałupa – leśniczówka

Wystawy czasowe

w Muzeum Leśnictwa:

„Przytulanie do drzewa”

twórczość Marii Dryll-Marciniak

(do 31 grudnia 2016 r.)

„Z twórczości Rodziny Benedyktowiczów”

(do 31 grudnia 2016 r.)

„Pejzaże leśne i inne. Malarstwo i rysunek”

wystawa Mirosława Benedyktowicza

(do 31 grudnia 2016 r.)

„Rośliny chronione i rzadkie z terenu Nadleśnictwa Turek” wystawa fotograficzna

Danuty Lewandowskiej

(do 31 grudnia 2016 r.)

„Śni się drzewom las” fotografie

Adriana Bogdanowskiej

(do 31 grudnia 2016 r.)

Wystawa poplenerowa

Międzynarodowego Pleneru Artystycznego

„Inspiracje leśne IV”

(do 31 marca 2017 r.)

Zajęcia terenowe

dla dzieci i młodzieży

prowadzone w parku-arboretum:

„Leśni detektywi”,

„Ssaki leśne”,

„Jesienne obserwacje”,

„Żubrowe ciekawostki”,

Zajęcia muzealne

dla dzieci i młodzieży

prowadzone w Muzeum Leśnictwa:

„Spotkanie z lasem”,

„Zagrożenia lasu”

„Zwierzęta leśne z Czerwonej Księgi”,

„Budowa warstwowa lasu”

Informacje dotyczące zajęć:

tel. (62) 761-50-45

e-mail: okl@okl.lasy.gov.pl

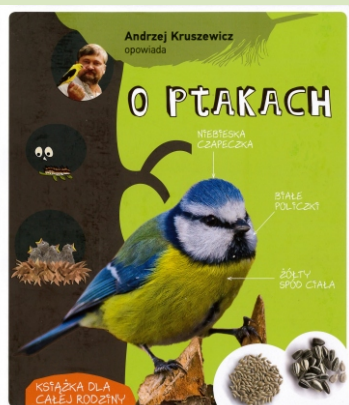
Biblioteka OKL:

czynna od wtorku do czwartku
w godz. 9⁰⁰–13⁰⁰

dla czytelników spoza Ośrodka
po wcześniejszym uzgodnieniu:

tel. (62) 761-50-45 wew. 113

Nabytki biblioteczne

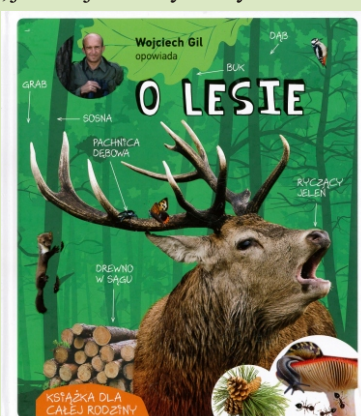
„Andrzej Kruszewicz opowiada o ptakach”

Ilustrowana opowieść zawierająca fotografie najważniejszych gatunków ptaków w Polsce. Autor w ciekawy sposób przedstawia unikatowy charakter tych zwierząt, co z pewnością zainteresuje początkujących obserwatorów świata przyrody. Dla poszukiwaczy ptaków zamieszczona jest także notka informacyjna na temat każdego opisanego gatunku. Przystępna, kolorowa forma publikacji, bogata w zdjęcia, przykuje uwagę zarówno pasjonatów, jak i najmłodszych czytelników.

Autor: Andrzej Kruszewicz. Rok wydania: 2015. Liczba stron: 119. Oprawa twarda.

„Wojciech Gil opowiada o lesie”

Kolejna publikacja z serii *Opowiada o...*, opisująca pracę leśników i specyfikę lasów. Wspaniała lektura, również dla zafascynowanych leśną przyrodą dzieci, którym w odbiorze książki pomogą liczne zdjęcia. Ciekawostki zamieszczone w opowieściach o lesie zaskoczą także niejedną bardziej obeznaną w leśnej tematyce osobę. Jak przyznaje sam autor, książka skierowana jest do wszystkich grup czytelników – dzieci, rodziców

i dziadków. Każdy znajdzie tutaj coś dla siebie, co zachęci odbiorców do częstszych wycieczek do lasu.

Autor: Wojciech Gil.

Rok wydania: 2015. Liczba stron: 119.

Oprawa twarda.

Nalewki z leśnych kwiatów i owoców

Ośrodek Kultury Leśnej w Gołuchowie od kilku lat stara się zarejestrować przejawy tradycji kulinarnej leśników. W 2013 r. zrealizowaliśmy projekt *Nalewki – trunki dla zdrowia i przyjemności. Nalewki z leśnych kwiatów i owoców*. Był on skierowany do pracowników Lasów Państwowych i parków narodowych. Składał się z trzech elementów: wystawy, warsztatów i turnieju nalewek.

Wystawa „Nalewki – trunki dla zdrowia i przyjemności”

Wystawa w ramach projektu została wypożyczona ze zbiorów Muzeum Etnograficznego im. Marii Znamierowskiej-Prüfferowej w Toruniu i uzupełniono ją o ekspozycję z innych placówek muzealnych oraz kolekcji prywatnych, głównie Hieronima Błażejaka. Otwarcie ekspozycji nastąpiło 12 kwietnia 2013 r. Uzupełnienie stanowił opublikowany „Komentarz”, przygotowany w formie popularnej, zawierający wiedzę z zakresu historii nalewek, informacje poświęcone współczesnym i dawnym sposobom wyrobu oraz serwowania nalewek, a także przybliżający problematykę współczesnego polowiska, jakim jest upowszechnianie się w Polsce „nalewkowe hobby”.

Uroczystość wręczenia nagród i wyróżnień w Turnieju Nalewek Leśnych Gołuchów 2016 (fot. J. Zalejska-Niczyporuk)

Warsztaty „Wyrób nalewek sposobem domowym”

Dzień po otwarciu wystawy odbyły się warsztaty, które poprowadził pan Hieronim Błażejak wraz z doktorem Lucjanem Rutkowskim, wykładowcą Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Pan Hieronim to mistrz nalewek z Torunia zajmujący się wytwarzaniem nalewek od ponad 20 lat. Jest laureatem wielu nagród i wyróżnień, a jego nalewki (orzechowa, z czarnej porzeczki, dereniowa, dzięgielówka oraz nalewka z kwiatów głogu) zostały w 2006 r. wpisane na Listę Produktów Tradycyjnych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Celem warsztatów „Wyrób nalewek sposobem domowym” było przedstawienie uczestnikom historii nalewek i ich roli w polskiej tradycji i kulturze, zapoznanie uczestników z technologią wyrobu nalewek w warunkach domowych i sposobami ich serwowania. Zakończeniem warsztatów była degustacja i coupe. W warsztatach uczestniczyło 60 osób.

I edycja Turnieju Nalewek Leśnych Gołuchów 2013

4 września odbył się trzeci – ostatni etap projektu. Ogłoszone zostały wówczas wyniki Turnieju Nalewek Leśnych Gołuchów 2013, którego zwycięzca miał prawo do używania tytułu „Mistrz Nalewek Leśnych 2013”. W turnieju wzięło udział 20 uczestników, którzy przysłali 45 nalewek. Zwyciężyła wówczas pani Anna Golczak (Leśny Ośrodek Szkoleniowy w Puszczykowie).

Zachować receptury na naturalne przysmaki leśne i delikacje

Postanowiliśmy kontynuować działania w kierunku podtrzymania i upowszechniania tradycji kulinarnych wśród leśników. Na przełomie 2014 i 2015 r. zwróciliśmy się do wszystkich pracowników Lasów Państwowych z prośbą o przysyłanie wszelkich przepisów dotyczących produktów i potraw z grzybów, owoców leśnych, kwiatów, ziół, pędów i liści. Efektem finalnym miała być publikacja.

W piśmie informacyjnym podkreślaliśmy, że nasze działania są niezwykle istotne w obliczu nieod-

wracalnych zmian kulturowych, które dokonały się w ostatnich dziesięcioleciach, także w sferze odżywiania i diety. W efekcie wiele dawnych elementów tradycji kulinarnej związanych z lasem uległo, bądź ulega zapomnieniu. Uznaliśmy zatem, że warto ratować rodzinne, niekiedy tajemne receptury na naturalne przysmaki i delikacje. Część tradycyjnej wiedzy i umiejętności dotyczącej sfery żywienia z wykorzystaniem grzybów, owoców i innych produktów leśnych w domowej kuchni jest jeszcze przechowywana w pamięci starszych osób, a informacje o tradycjach kulinarnych możemy znaleźć w różnych starych zapiskach i domowych książkach kucharskich.

Starania nie przyniosły spodziewanych rezultatów. Otrzymaliśmy jedynie kilka odpowiedzi, ale przepisy, które zostały przysłane pokazują, jak wiele wspaniałych receptur wykorzystujących grzyby, owoce i inne produkty leśne w domowej kuchni, funkcjonuje jeszcze w naszych rodzinnych tradycjach kulinarnych.

II edycja Turnieju Nalewek Leśnych Gołuchów 2016

3 września zakończyliśmy drugą edycję Turnieju Nalewek Leśnych Gołuchów 2016, któremu w tym roku miał towarzyszyć Turniej Pasztetów z Dzikizny. Naszym celem była chęć propagowania wiedzy o produktach, tradycji spożywania pasztetów z dzikizny i tradycji produkcji nalewek z roślin leśnych, przepisach oraz recepturach prze-

kazywanych z pokolenia na pokolenie. Obecnie częściowo zapomnianych i niepraktykowanych, a posiadających niezaprzeczalne walory smakowe. Jako że do Turnieju Pasztetów z Dzikizny zgłosiły się jedynie 4 osoby, został anulowany.

Choć Turniej dedykowany był do wszystkich pracowników Lasów Państwowych, do drugiej edycji zgłosiło się zaledwie sześciu uczestników, którzy przedstawili do oceny 36 nalewek wykonanych tradycyjnym, domowym sposobem. Wyroby oceniali jury w składzie:

Artur Musiał z Nadleśnictwa Złoczew, laureat II miejsca konkursu, odebrał nagrodę z rąk Benedykta Roźmiarka, dyrektora Ośrodka Kultury Leśnej w Gołuchowie (fot. J. Zalejska-Niczyporuk)

Hieronim Błażejak – przewodniczący,
Anna Wiśniewska,
Lucjan Rutkowski,
Marek Tomasiewicz,
Benedykt Roźmiarek.

Każda z nalewek otrzymała wyłącznie numer konkursowy, który gwarantował anonimowość wytwórcy do czasu rozstrzygnięcia Turnieju. W pierwszym etapie jurorzy degustowali wszystkie nalewki, każdą punktując według przyjętych w Regulaminie kategorii: harmonia (punkty 0–5), bukiet (punkty 0–3), smak (punkty 0–3) i klarowność (punkty 0–2).

Eliminacje wyłoniły 5 nalewek, które przeszły do finału. Po decydującej degustacji zdecydowano o przyznaniu nagród w następującym porządku:

- III miejsce nalewka *Śliwa tarnina* – Hubert Lemańczyk, Nadleśnictwo Dąbrowa,
- II miejsce nalewka *Berberys na miodzie* – Artur Musiał, Nadleśnictwo Złoczew,
- I miejsce nalewka *Dereniowa* – Tadeusz Jurzak, Nadleśnictwo Sucha.

Zwycięzca ma prawo do używania tytułu „Mistrz Nalewek Leśnych 2016”. Po ceremonii wręczenia nagród odbyła się degustacja wszystkich zgłoszonych do turnieju nalewek.

Słabe zainteresowanie konkursami związanymi z tradycjami kulinarnymi leśników stawia duży znak zapytania nad celowością organizacji takich działań.

Jerzy Adamczewski
Dział Inwentaryzacji i Gromadzenia
Zbiorów Muzealnych

Plener malarcki „Inspiracje leśne IV”

Na przełomie lata i jesieni, pomiędzy 14 i 27 września br., w gołuchowskim parku-arboretum odbył się Międzynarodowy Plener Artystyczny pod nazwą „Inspiracje leśne IV”. Plenery z tego cyklu organizuje co trzy lata Ośrodek Kultury Leśnej w Gołuchowie. Jest to jedno z wydarzeń wpisujących się w działalność statutową Ośrodka mającą na celu inicjowanie i wspieranie sztuki inspirowanej lasem.

Artyści przybyli do Ośrodka zapoznali się z ideą przewodnią pleneru, zwiedzili wystawy eksponowane przez Muzeum Leśnictwa i podziwiali zgromadzone zbiory dzieł malarskich, grafik, rzeźb, intarsji, szkła artystycznego i ceramiki, rzeźmię artystycznego, tkaniny artystycznej i lasoplastyki. Zapoznali się z historią leśnictwa w naszym kraju na wystawie dedykowanej temu tematowi, zobaczyli stałą wystawę przyrodniczą pod tytułem „Spotkanie z lasem” oraz wystawę techniki leśnej. Wizyta w Muzeum Leśnictwa pozwoliła im lepiej zrozumieć cele i zadania Ośrodka Kultury Leśnej w Gołuchowie oraz ideę pleneru artystycznego.

Otwarcie pleneru „Inspiracje leśne IV” połączone z inauguracją wystawy fotograficznej pt.: „K2 – 1986 IN MEMORIAM” i promocją albumu (fot. A. Antonowicz)

autorów, różnorodność stylów oraz pozytywne postawy wobec natury i urody miejsca, w którym przyszło im tworzyć. Fascynowały ich sędzive drzewa zabytkowego parku, aleje drzew, okrajki leśne, punkty widokowe oraz wnętrza lasu.

Niektórzy artyści utrwaliли na płótnie smaczki architektoniczne zabytkowej rezydencji rodziny Czartoryskich przywrócone do świetności przez Lasy Państwowe i Muzeum Narodowe w Poznaniu. Każdy uczestnik przekazał dla Ośrodka Kultury Leśnej w Gołuchowie swoje prace, a wybrała je specjalna komisja. Dzięki temu plenerowi nasza kolekcja sztuki inspirowanej lasem wzbogaciła się o pięćdziesiąt obiektów.

W trakcie pleneru pojawiła się ekipa telewizyjna z Poznania, która nagrała reportaż w ramach cyklu telewizyjnego „Widziane po drodze”. Filmowcy nie ukrywali, że są pod wrażeniem uroku miejsca, kolekcji dzieł inspirowanych lasem w Muzeum Leśnictwa oraz ciekawych osobowości uczestniczących w plenerze „Inspiracje leśne IV”. Reportaż będzie dostępny w Internecie. TVP3 Poznań to także patron medialny wydarzenia. Patronat medialny sprawowała również „Gazeta Pleszewska”, Radio Merkury oraz ogólnopolski kwartalnik „Echa Leśne”.

To polsko-niemieckie spotkanie artystów posłużyło integracji twórczej, umożliwiło dialog poprzez sztukę i spotkania towarzyskie. Prezesi stowarzyszeń twórców z Kielc i Templina znaleźli wiele wspólnych tematów i celów, wyrazili też chęć współpracy w ramach swoich działalności statutowych. Artyści byli zafascynowani dorobkiem Ośrodka Kultury Leśnej w Gołuchowie oraz tym jak dużą uwagę leśnicy z Polski poświęcają kulturotwórczej roli lasu we własnym kraju oraz kulturze europejskiej.

[cd. str. 5]

Danuta Piotrowska, uczestniczka pleneru i autorka wystawy oraz książki pt.: „K2 – 1986 IN MEMORIAM”, podpisująca swoją publikację (fot. A. Antonowicz)

Inauguracji pleneru towarzyszyło otwarcie wystawy fotograficznej pt.: „K2 – 1986 IN MEMORIAM” i promocja albumu pod tym samym tytułem prezentującego zdjęcia Tadeusza Piotrowskiego i Jerzego Kukuczki, którzy zdobyli szczyt K2, trzydzieści lat temu.

Uczestnikami pleneru byli profesjonalni artyści z Polski i Niemiec, członkowie Polskiego Stowarzyszenia Edukacji Plastycznej, Delegatura w Kielcach oraz członkowie niemieckiego stowarzyszenia artystów „Kunstverein Templin”, a także artyści z Erkner, niemieckiego miasta partnerskiego Gminy Gołuchów. Gościliśmy też artystkę leśnika z Nadleśnictwa Sychowo, dla której był to udany debiut.

Oba wspomniane stowarzyszenia mają wiele wspólnego, gdyż zajmują się edukacją plastyczną społeczeństwa w swoich regionach. W trakcie pleneru artyści z Kielc przeprowadzili warsztaty plastyczne dla młodzieży z Gimnazjum w Gołuchowie oraz warsztaty dla uczestników pleneru z zakresu bardzo interesującej techniki zwanej gumografią.

Las, kultura, natura to słowa kluczowe tego projektu, które miały wykreować dzieła artystyczne w postaci obrazów malarskich, grafik oraz fotografii. Efekty tego przedsięwzięcia są imponujące. Artyści stworzyli dziesiątki dzieł inspirowanych przyrodą gołuchowskiego parku-arboretum. Wykonane prace ukazują indywidualną wrażliwość

Warsztaty artystyczne pt.: „Gołuchowski raj na ziemi” zorganizowane 19 września dla młodzieży z Gimnazjum w Gołuchowie (fot. P. Ortell)

Plener malarski „Inspiracje leśne IV”

[ed. ze str. 4]

Na uroczystym zakończeniu pleneru dyrektor Zbigniew Kusza podsumowując wydarzenie podziękował wszystkim uczestnikom za interesujące prace, miłą atmosferę i wyraził przekonanie o potrzebie kontynuacji tematu „Inspiracje leśne”. Prezes „Kunstverein Templin”, Matthias Schilling, okazał głębokie uznanie pod adresem organizatorów pleneru w Gołuchowie oraz duże zainteresowanie dalszą współpracą z leśnikami z Polski. Ponadto wyraził nadzieję na rozwój kontaktów dwustronnych z leśnikami z Niemiec celem wspólnego kreowania i popularyzowania sztuki inspirowanej lasem.

Matthias Schilling, uczestnik pleneru i prezes „Kunstverein Templin” nagrywany przez TVP3 Poznań podczas pracy w gołuchowskim parku (fot. D. Piotrowska)

Prezes Polskiego Stowarzyszenia Edukacji Plastycznej z Kielc, Mirosław Benedyktowicz, pogratulował wszystkim twórcom wysokiego poziomu artystycznego. Wyraził satysfakcję ze spotkania z artystami sąsiadujących z nami Niemiec i chęć dalszej integracji kulturowej obu środowisk. Kilka słów podziękowań przekazała komisarz pleneru, Barbara Czołnik, zaznaczając że każda edycja pleneru „Inspiracje leśne” to nowe doznania artystyczne. Podkreśliła, że temat pleneru jest wciąż aktualny, a artyści potrafią znakomicie zaskoczyć organizatorów i publiczność nowymi spojrzeniami na dziedzictwo przyrodniczo-kulturowe Gołuchowa.

Plener „Inspiracje leśne IV” przeszedł już do historii, a Gołuchów ze swoimi zabytkami przyrody i kultury wpisał się w świadomość artystów jako uroczy zakątek Europy, który już od XIX w.

Wybór prac do zbiorów Ośrodka Kultury Leśnej w Gołuchowie (fot. J. Zalejska-Niczyporuk)

nazywany był przez Izabellę Czartoryską „Gołuchowskim rajem na ziemi”. Stworzone w tym raju prace można oglądać w sali wystaw czasowych w „Powozowni” Ośrodka Kultury Leśnej do końca marca 2017 roku.

Barbara Czołnik

Uroczyste zakończenie pleneru połączone z otwarciem wystawy poplenerowej (fot. A. Antonowicz)

Nabytki biblioteczne

[ed. ze str. 2]

Prawie wszystko o ziołach i ziołolecznictwie

Autor: Mateusz Emanuel Senderski. Rok wydania: 2016.
Liczba stron: 671. Oprawa miękka.

„Prawie wszystko o ziołach i ziołolecznictwie”

„Prawie wszystko o ziołach...” to bardzo przydatna książka obejmująca ogrom informacji z dziedziny ziołarstwa. Autor omówił w kompleksowy sposób nie tylko historię ziołarstwa w Polsce i na całym świecie, ale przede wszystkim ponad 300 surowców z roślin. Szczegółowe informacje o tym, jak uprawiać i zbierać rośliny ziołarskie oraz sposobie ich przechowywania, czynią z książki podręcznik dla wszystkich zainteresowanych ziołolecznictwem.

Liczba stron: 330. Oprawa twarda.

„Gniazda naszych ptaków”

Dedykowany młodzieży i ornitologom-amatorom atlas traktujący o biologii lęgowej ptaków. Znajdziemy tutaj informacje pomocne przy odnajdywaniu i obserwowaniu gniazd. W publikacji przeczytamy o 217 gatunkach ptaków gnieźdzących się w naszym kraju. Dzięki temu, że jest to pozycja opracowana na podstawie własnych materiałów i obserwacji autorów, będzie przyczynkiem do dalszego poznawania życia ptaków.

Autorzy: Jerzy Gotzman, Bolesław Jabłoński. Rok wydania: 1972.

Romana Koch

Święto pszczół w Gołuchowie

Już po raz drugi w Ośrodku Kultury Leśnej w Gołuchowie odbył się Wielki Dzień Pszczół. Z tej okazji 7 sierpnia br., przybywający do parku-arboretum turyści, mieli okazję dowiedzieć się wielu ciekawostek z życia tych pożytecznych owadów oraz wziąć udział w licznych zabawach edukacyjnych przygotowanych przez organizatora.

Pracownicy Ośrodka przygotowali mnóstwo atrakcji zarówno dla dzieci jak i dorosłych. Na stoisku OKL można było dowiedzieć się, w jaki sposób zaprosić do swojego ogrodu owady zapylające, rozpoznawać po wyglądzie rodzime i inwazyjne rośliny miododajne oraz poznać przepisy na naturalne nawozy i substancje odstraszające owady. Dla bardziej wytrwałych przygotowano warsztaty malowania wizerunków pszczół na koszulkach.

Stoisko Ośrodka Kultury Leśnej, na którym chętni turyści mogli wziąć udział w grach i zabawach dydaktycznych dotyczących pszczół (fot. K. Ziółkowska)

Uczestnicy festynu mogli również wziąć udział w grze terenowej, w której nagrody ufundował Ośrodek Kultury Leśnej oraz Zakłady Tłuszczowe „Kruszwica” – pomysłodawca obchodów tego święta.

Dodatkową atrakcją był żywy ul, narzędzia używane przez osobę hodującą pszczoły oraz wyroby z miodu i wosku prezentowane na stoisku przygotowanym przez Bogumiła Szeredę, posiadającego gospodarstwo pszczelarskie.

Święto pszczół odbywało się w tej części gołuchowskiego parku, w której przygotowana jest wystawa terenowa ukazująca różne typy współczesnych i zabytkowych uli oraz zrekonstruowana jest drewniana Chałupa – leśniczówka. W chacie tej można było zwiedzać wystawy: poświęconą pszczelarstwu i pasiecznictwu oraz ukazującą kancelarię leśniczego. Obie udostępnione są przez cały rok.

Stoisko gospodarstwa pszczelarskiego, na którym uczestnicy wydarzenia mogli m.in. zaobserwować pszczoły w ulu za szybą oraz obejrzeć wyroby z miodu i wosku (fot. K. Ziółkowska)

Uczestniczka święta biorąca udział w grze terenowej, polegającej na poszukiwaniu ukrytych zdjęć z wizerunkami rodzimych i inwazyjnych roślin miododajnych (fot. K. Ziółkowska)

Wielki Dzień Pszczół był obchodzony w Polsce po raz czwarty. Do akcji włączyły się ogrody botaniczne, parki narodowe i krajobrazowe oraz placówki muzealne. Tym samym wspólnie zrealizowały cel „Z Kujawskim Pomagamy Pszczołom”, dążący do poprawy

Najmłodsi przyjaciele pszczół kolorowali ich wizerunki (fot. K. Ziółkowska)

warunków życia pszczołowatych w naszym kraju. Z tego powodu tworzone są miejsca przyjazne owadom zapylającym oraz prowadzona jest edukacja społeczeństwa na temat potrzeby ochrony tych zwierząt. Prezentowanych jest również pięć zasad, którymi powinien kierować się każdy przyjaciel pszczół.

Redakcja

Uczestnicy święta odgadywający po zapachu zioła i inne substancje przygotowane przez pracowników OKL i zamknięte w ozdobnych słoiczkach (fot. K. Ziółkowska)

Nowości wydawnicze

Ośrodek Kultury Leśnej w Gołuchowie w drugiej połowie bieżącego roku wydał trzy broszury edukacyjne z cyklu „Las – czy go znasz?”, a także trzy gry dydaktyczne o tematyce leśnej i drzewnej dla dzieci oraz młodzieży.

„Biznes drzewny”

To gra planszowa autorstwa Patryka Ortella. Przeznaczona jest dla 3–6 osób w wieku powyżej 13 lat. Celem zabawy jest między

innymi poznanie niektórych gatunków drzew, wyglądu drewna, zauważenie możliwości zastosowania i różnorodności produktów wykonanych z drewna.

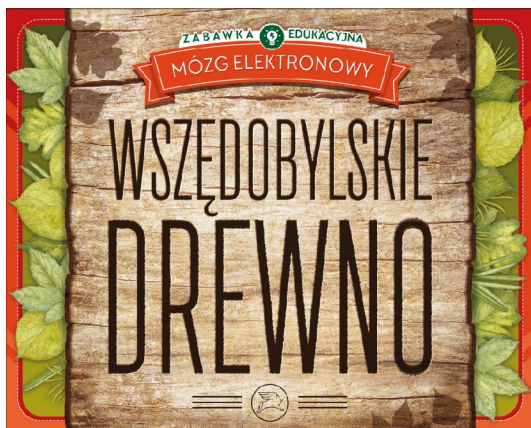
Zadaniem gracza jest zgromadzenie i rozbudowanie jak największej liczby zakładów w różnych gałęziach branży drzewnej. Zawodnik poruszając się po planszy może nabywać, sprzedawać lub przejmować obiekty i zakłady związane z przemysłem drzewnym. Wygrywa ten, który zgromadzi największy kapitał.

„Wszędobylskie drewno”

Jest to gra elektroniczna przeznaczona dla dzieci w wieku od 5 do 10 lat. Rozwija pamięć i zdolność kojarzenia oraz wiedzę na temat różnorodnych powiązań ekologicznych. Celem zabawy jest między innymi nauczenie gracza rozpoznawania niektórych gatunków drzew i rodzajów drewna, ukazanie jego budowy, właściwości i zalet, poznanie owadów niszczących ten surowiec, organizmów z nim powiązanych oraz produktów wykonanych z tego ekologicznego tworzywa.

Gra składa się z 20 luźnych kart oraz „mózgu elektronicznego”, w którym dziecko umieszcza wybraną kartę i sprawdza czy odpowiedział poprawnie.

Gry opracowały: Karolina Ziółkowska i Joanna Wróbel-Mróż.

„Z lasu do domu”

„Z lasu do domu” to gra planszowa opracowana przez Alicję Antonowicz. Przeznaczona jest dla 2–8 graczy, w wieku od 10 lat. Jej celem jest poznanie, co dzieje się ze ściętym drzewem, w jaki sposób drewno może być przerabiane, a także w jakich zakładach.

W trakcie zabawy gracz wciela się w rolę wylosowanego gatunku drzewa. Następnie już jako surowiec drzewny pokonuje drogę z lasu do domu, by ostatecznie zaistnieć jako gotowy produkt użytkowy.

„Duże i małe ssaki leśne”

To publikacja z cyklu „Las – czy go znasz?” opracowana przez Joannę Zalejską-Niczyporuk. Autorka przybliży sylwetki 20 zwierząt

żyjących w polskich lasach. W przystępny sposób opisuje ich wygląd i zwyczaje. Zwraca również uwagę na ciekawostki związane z ich życiem i zachowaniem. Przy każdym omawianym ssaku, obok opisu, znalazły się liczne

zagadki, zadania, rymowanki, rebusy, których rozwiązania dają możliwość szerszego poznania danego gatunku. Całość ozdobiona jest kolorowymi rysunkami omawianych zwierząt.

„Szanujmy martwe drzewa”

To kolejna broszura z serii „Las – czy go znasz?”. Autorka, Joanna Wróbel-Mróż, na dwunastu stronach publikacji opisała różne organizmy powiązane z martwym drewnem. Omawiane gatunki zaprezentowała z podziałem na królestwo roślin, zwierząt i grzybów. Zwróciła również uwagę na różnorodność biologiczną występującą w polskich lasach. Krótkie opisy wzbogacono o rebusy, krzyżówki, zgadywanki oraz kolorowe rysunki.

„Tajemnice drzew”

Trzecia broszura z cyklu „Las – czy go znasz?”, napisana przez Joannę Wróbel-Mróż, zawiera opisy szesnastu gatunków drzew. Poruszane są w niej zagadnienia związane z właściwościami leczniczymi wykorzystywanymi w medycynie ludowej, wierzeniami pierwotnymi związanymi z tymi drzewami oraz ich energią. Wspomniano również obrzędy, które towarzyszyły niegdyś opisanym gatunkom. Teksty

wzbogacono barwnymi rysunkami ukazującymi drzewa w nieco zabawnej formie.

Joanna Zalejska-Niczyporuk

Archiwum fotograficzne Ośrodka Kultury Leśnej „Oficyna” – 30 lat minęło

Muzeum Leśnictwa mieści się w kilku budynkach. Jednym z nich jest „Oficyna”, zwana także pałacem. Pierwotnie była to gorzelnia, która została przebudowana i dostosowana jako mieszkanie dla Izabelli i Jana Działyńskich. Później, do wybuchu II wojny światowej, mieszkali tam Czartoryscy. W czasie wojny budynek nie uległ zewnętrznym zniszczeniom. W latach 70. XX wieku przejęły go Lasy Państwowe, by stworzyć w nim Muzeum Leśnictwa. Przez kolejne lata był on poddawany gruntownemu remontowi, a prace konserwatorskie przywracały wnętrzem ich pierwotny blask.

„Oficyna” jesienią, strona zachodnia, lata 90. XX w. (fot. Z. Kroczyński)

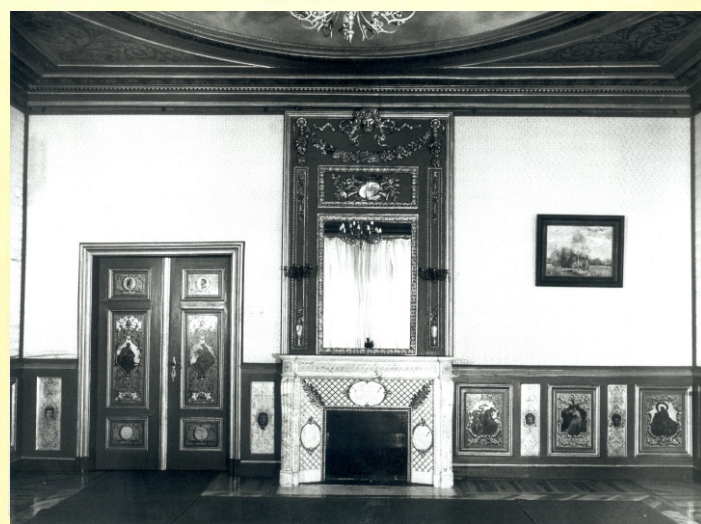
przemysłu drzewnego, wzory pierwszych mundurów leśnych, pamiątki z okresu międzywojnia, II wojny światowej, związane z leśnictwem i leśnikami, pokazane stowarzyszenia leśników. W budynku prezentowane są także wystawy czasowe związane tematycznie z lasem.

W archiwum fotograficznym znajduje się liczna grupa zdjęć pokazująca „Oficynę”. Największą z nich stanowi szczegółowa dokumentacja z przeprowadzanych prac konserwatorskich w latach 80. XX wieku. Zdjęcia pokazują

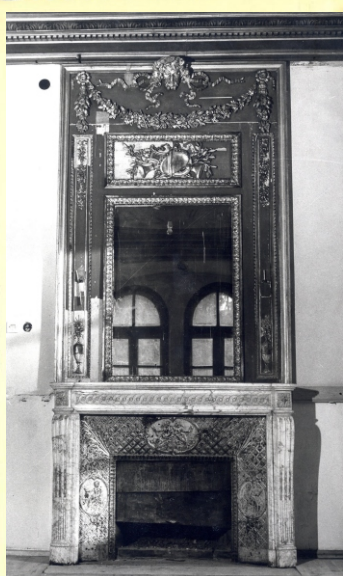
[ed. str. 9]

Salon, I piętro (dzisiejsza sala muzyczna), 1926 r. (fot. B. Drzewiecka, Muzeum Narodowe w Poznaniu)

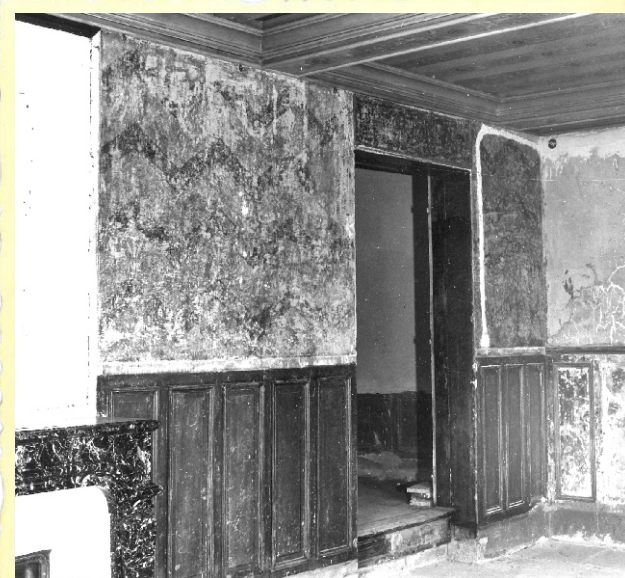

Sala muzyczna po konserwacji, połowa lat 80. XX w. (fot. S. Zborowski)

W tym roku mija 30 lat odkąd „Oficyna” zmieniła przeznaczenie i pokazała się w nowej odsłonie, jako budynek muzealny. 4 października 1986 r. na pierwszym piętrze otwarto wystawę ukazującą inspirujący wpływ lasu na artystów – jego kulturotwórczą rolę, a rok później w kolejnych salach pokazano wystawę obrazującą historię leśnictwa w Polsce. Do dzisiejszego dnia można tu oglądać malarstwo, rzeźbę (w drewnie, porożu), grafikę, ceramikę, szkło, intarsję, bardzo ciekawe figury z huby, ręcznie malowane ptasie jajka. Ukazane są dzieje leśnictwa w Polsce, od pierwotnych związków życia człowieka z lasem aż po współczesność. Są tu makiety dawnego

Sala muzyczna przed konserwacją, początek lat 80. XX w. (fot. S. Zborowski)

Sala bilardowa przed konserwacją, początek lat 80. XX w. (fot. S. Zborowski)

Archiwum fotograficzne Ośrodka Kultury Leśnej „Oficyna” – 30 lat minęło

[cd. ze str. 8]

stan wnętrz przed remontem, w trakcie i po nim. Fotografowano widok ogólny sal jak i ich elementy: stropy, podłogi, boazerie, kominki, ozdobne detale. Mimo, iż są to zdjęcia czarno-białe, to

Sala bilardowa w trakcie konserwacji, początek lat 80. XX w. (fot. S. Zborowski)

Sala bilardowa po konserwacji, połowa lat 80. XX w. (fot. S. Zborowski)

doskonale widać stopień zniszczenia wnętrz, ale też efekt po przeprowadzonej restauracji. Kolejne duże grupy reprezentują zdjęcia z otwarcia budynku jako obiektu muzealnego, wernisaży różnych wystaw, konkursów, koncertów. Uwiecznione zostały także m.in. nagrywane audycje radiowe i telewizyjne, jak „Kawa czy herbata?” z 1996 r., wizyty różnych znamienitych gości, są też zdjęcia z przeprowadzonej akcji gaśniczej pożaru, któremu budynek uległ w 1982 r.

Na przestrzeni tych 30 lat wiele było wydarzeń muzealnych odbywających się w „Oficynie”, tysiące gości z kraju i z zagranicy zwiedziło znajdujące się wewnątrz wystawy stałe i czasowe. Dzięki temu miejsce tętni życiem.

Zapraszam Państwa do przestąpienia progów Muzeum Leśnictwa i tym samym sprawienia, by te trzydzieści lat, które minęły, było dopiero początkiem muzealnego życia „Oficyny”.

Joanna Kostka

ródła:

1. Kąsinowska R., *Gołuchów. Rezydencja magnacka w świetle źródeł*, Ośrodek Kultury Leśnej, Gołuchów 2006.
2. <http://www.okl.lasy.gov.pl/oficyna> [dostęp: 16.09.2016]

Ostatnie prace remontowe i porządkowe przed otwarciem „Oficyny”, wrzesień 1986 r. (fot. K. Bul)

Otwarcie „Oficyny” dla władz województwa, gminy i mieszkańców Gołuchowa – sala muzyczna, 17 października 1987 r. (fot. Sobczak)

Otwarcie „Oficyny” dla załogi i wykonawców – sala rzemiosła artystycznego, 10 października 1987 r. (fot. Sobczak)

Fragment ekspozycji – artystyczne szkło, 17 października 1987 r. (fot. Sobczak)

Harvester Lokomo Makeri 34T

Stosowanie samobieżnych maszyn wykonujących ścinę i wyróbkę drewna, nazywanych kombajnami lub harvesterami (ang. harvester – żniwiarka, maszyna) rozpoczęło nowy jakościowo etap mechanizacji prac leśnych. Przede wszystkim zmieniło zupełnie warunki pracy robotnika leśnego i równocześnie wzrosła kilkakrotnie jego wydajność pracy.

Pomysły skonstruowania wielooperacyjnej maszyny wykonującej ścinę, okrzyszanie i przerzynkę, pojawiają się w latach 40-tych XX w. w Szwecji i Finlandii. Pierwsze konstrukcje powstające w latach 60. i 70. ubiegłego wieku w Szwecji, Kanadzie, Finlandii, ZSRR (Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich) i USA (Stany Zjednoczone Ameryki) były urządzeniami o dużym ciężarze (40 ton) i niedoskonałym systemie rejestracji i pomiaru surowca – drewna.

Jednym z pierwszych harvesterów z głowicą zamontowaną bezpośrednio na maszynie bazowej był Lokomo Makeri 34T. Głowica tej maszyny w czasie ścinki znajduje się w położeniu pionowym, a po ścięciu drzewa jest obracana

Harvester Lokomo Makeri 34T (źródło: <http://www.agrojournal.cz/clanky/harvestorova-technologie-moderni-a-k-prirode-setrny-tezebne-dopravni-system-105> [dostęp: 31.08.2016])

W 1986 r. Lasy Państwowe zakupiły trzy harwestery Lokomo Makeri 34T, produkcji fińskiej, dla Okręgowych Zarządów Lasów Państwowych w Poznaniu, Szczecinie i Szczecinku. Były to pierwsze harwestery, które pracowały w polskich lasach.

Józef Nadolny

ródła

1. Rogaliński K. (red.), *Poradnik leśniczego*. Goć K., Komorowski J. *Środki techniczne mechanizacji*, Wydawnictwo Świat, Warszawa 1991.
2. Botwin M., Józef Botwin J., *Maszynoznawstwo leśne*, Wyd. II. PWRiL, Warszawa 1979.
3. <http://www.inzerce-cz.cz/stroje-pristroje/pasovy-harvestor-lokomo-makeri-33970.html> [dostęp: 30.08.2016]
4. <http://www.agrojournal.cz/clanky/harvestorova-technologie-moderni-a-k-prirode-setrny-tezebne-dopravni-system-105> [dostęp: 31.08.2016]
5. http://www.lesopromyshlennik.ru/timber/tech_7.html [dostęp: 31.08.2016]

Nożycowa głowica ścinkowa harwestera Lokomo Makeri 34 T (źródło: <http://www.inzerce-cz.cz/stroje-pristroje/pasovy-harvestor-lokomo-makeri-33970.html> [dostęp: 31.08.2016])

o 90° i w tym położeniu wykonuje okrzyszanie i przerzynkę. Harvester Makeri 34T jest przeznaczony do pracy w trzebieżach. Wyposażony jest w układy umożliwiające stały pomiar długości i średnicy oraz oprogramowanie pozwalające przynać drewno na najbardziej odpowiednie długości.

Urządzeniem tnącym są noże hydrauliczne. Maksymalna średnica pnia w miejscu cięcia to 35 cm. Mechanizm okrzyszujący stanowią trzy noże, jeden stały i dwa ruchome. Walce przesuwające mogą być z kolcami lub prążkowane. Prędkość przesuwu okrzyszowanej sztuki wynosi od 1,6 do 2,7 m/s. Wydajność ok. 20–35 m³/8 godz. Napęd maszyny stanowi silnik wysokoprężny Deutz F3L912 o mocy 36 kW. Szerokość gąsienic może wynosić 285 lub 420 mm. Prześwit – 450 mm. Wymiary: długość – 3800 mm, wysokość – 2430 mm, szerokość – 1800 mm lub 1665 mm (w zależności od gąsienic). Ciężar urządzenia – 3750 kg.

Harvester Lokomo Makeri 34 T (źródło: http://www.lesopromyshlennik.ru/timber/tech_7.html [dostęp: 31.08.2016])

Otwarte wystawy

Od 8 lipca br. w budynku muzealnym „Oficina” można oglądać wystawę ukazującą twórczość Ludomira Benedyktowicza – malarza, publicysty i leśnika, oraz prace członków jego rodziny: Janusza, Mirosława i Anny (fot. P. Ortell)

W Muzeum Leśnictwa „Powozownia”, 14 września 2016 r., podczas inauguracji pleneru „Inspiracje leśne IV” otwarto wystawę fotografii alpinistycznej ze zbiorów Danuty Piotrowskiej pt.: „K2 – 1986 IN MEMORIAM” (fot. A. Antonowicz)

„Śni się drzewom las” to tytuł wystawy fotografii Adriany Bogdanowskiej, otwartej 23 września br. w Ośrodku Kultury Leśnej w Gołuchowie; na zdjęciu od lewej: autorka prac i Zbigniew Kusza, z-ca dyrektora OKL (fot. K. Ziółkowska)

Tu byliśmy

28 sierpnia br. Ośrodek uczestniczył w VII Kaliskim Miodobranium organizowanym przez Regionalny Związek Pszczelarzy Wielkopolski Południowej w Kaliszu oraz Centrum Kultury i Sztuki w Kaliszu; na stoisku OKL, na którym prezentowany był sprzęt używany podczas hodowli pszczoł oraz ule i ramki pszczelarskie, pracownicy Ośrodka przeprowadzali gry i zabawy edukacyjne (fot. R. Koch)

Na terenie Nadleśnictwa Janów Lubelski, w dniach od 1 do 3 września 2016 r., odbyły się Targi Gospodarki Leśnej, Przemysłu Drzewnego i Ochrony Środowiska „EKO-LAS”, w trakcie których Ośrodek zaaranżował wystawę ukazującą dawne maszyny i narzędzia wykorzystywane w lesie; organizatorem wydarzenia były Międzynarodowe Targi w Poznaniu (fot. R. Sorek)

Leśni edukatorzy z OKL 8 i 9 października br. zorganizowali konkursy i prowadzili zabawy edukacyjne podczas IV Targów Leśnych „Las i my” w Szepietowie; przedsięwzięcie było wspólną inicjatywą Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Białymstoku, Nadleśnictwa Rudka i Podlaskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Szepietowie (fot. R. Sorek)

← 27 września br. w sali ekspozycji czasowych w „Powozowni” udostępniono do zwiedzania wystawę 50 prac wykonanych podczas pleneru „Inspiracje leśne IV”, które artyści przekazali do zbiorów Muzeum Leśnictwa (fot. A. Antonowicz)

ZADANIE

Wybierając się na wycieczkę do lasu wkładasz wygodne i ciepłe ubranie: długie spodnie, bluzkę z długim rękawem, terenowe buty. Gdy jest zimno, pada deszcz lub śnieg dodatkowo nakładasz kurtkę, czapkę i rękawiczki. A co zabierzesz ze sobą ponadto? Zastanów się i włóż do plecaka rzeczy, które przydadzą Ci się podczas leśnych wędrówek.

HUMOR

Wydawca: Ośrodek Kultury Leśnej, ul. Działyńskich 2, 63-322 Gołuchów, tel./faks (62) 761-50-45, 761-50-46, www.okl.lasy.gov.pl, e-mail: okl@okl.lasy.gov.pl

Redakcja: Barbara Czolnik – redaktor naczelny, Alicja Antonowicz, Joanna Zalejska-Niczyporuk

Stała współpraca: Rafał Walendowski

Opracowanie i skład: Joanna Zalejska-Niczyporuk

Fotografie: Alicja Antonowicz, Konrad Bul, Barbara Drzewiecka, Romana Koch, Zygmunt Kroczyński, Patryk Ortell, Danuta Piotrowska, Sobczak, Rafał Sorek, Joanna Zalejska-Niczyporuk, Stanisław Zborowski, Karolina Ziółkowska

Okladka: Monika Ratajczak, „Aleja lipowa w Gołuchowie”, olej na płótnie

Korekta: Katarzyna Wawrzków

Druk: FC Druk, Michał Fiec, Czermin 55, Czermin 63-304

Dofinansowano ze środków Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Poznaniu

Występowanie

Wilk niegdyś swoim zasięgiem obejmował całą Amerykę Północną, Europę, Azję z Półwyspem Arabskim i Japonię. Tereny zajmowane przez tego drapieżnika kurczyły się jednak wskutek zmian środowiskowych i prześladowania przez człowieka, które spowodowane było strachem i zabijaniem przez wilki zwierząt hodowlanych. W związku z tym zwierzęta te wytepiiono prawie całkowicie w Europie Zachodniej, w Meksyku i w Stanach Zjednoczonych.

Od drugiej połowy XX w., kiedy to gatunek stopniowo obejmowano ochroną prawną, odnotowuje się ponowne zasiedlanie terenów, na których wcześniej żyły. Obecnie najwięcej wilków występuje przede wszystkim na obszarach leśnych Kanady, na Alasce, północnych terenach USA. Główna część zasięgu bytowania drapieżnika w Europie leży we wschodniej części kontynentu, obejmuje Rosję, Estonię, Litwę, Białoruś i Ukrainę. W niewielkiej liczbie żyją w Skandynawii. Polska leży na zachodnim krańcu zasięgu wilka i jest łącznikiem między terenami leśnymi północno-wschodniej Europy ze sporą populacją w Karpatach (Rumunia, Słowacja, Ukraina) oraz masowymi góorskimi Bałkanów (Bośnia i Hercegowina, Albania, Czarnogóra, Chorwacja, Bułgaria, Grecja). Wilki zachowały się też w mniejszych, izolowanych populacjach w Hiszpanii, Portugalii i we Włoszech. Można je także spotkać w Mongolii, Kazachstanie, Chinach, Iraku, Iranie, Izraelu, Syrii i Turcji. Liczebność europejskich populacji szacuje się na ponad 10 000 osobników.

W Polsce jeszcze w średniowieczu wilk występował pospolicie, lecz wraz ze wzrostem osadnictwa i rolnictwa jego zasięg kurczył się i sprowadzał do dużych kompleksów leśnych oraz gór. W XIX wieku ówczesne władze zaczęły do tępienia wilków. Natomiast okresy wojen sprzyjały wzrostowi populacji wilków. Pod koniec XX wieku wilki występowały jedynie w lasach na wschód od Wisły, na zachodzie kraju były nieliczne.

Obecnie gatunek ponownie zajmuje obszary, na których pierwotnie bytował. Największą ostoją wilków są Karpaty i Pogórze Karpackie, Roztocze wraz z Lasami Janowskimi i Puszczą Solską oraz puszcze w północno-wschodniej części kraju. Na zachód od Wisły najwięcej wil-

Wilk w naturze (fot. Arch. OKL)

czych watah można spotkać w Borach Dolnośląskich, Lasach Wałęckich, Puszczy Noteckiej i Borach Tucholskich. Wielkość krajowej populacji wilka można ocenić na około 900–1000 osobników.

Cechy gatunku

Wilk ma smukłą budowę ciała, wydłużony tułów i podbrzusze mocno podciągnięte. Od psa odróżniają go dłuższe kończyny, większa głowa – z dłuższym pyskiem, skośnie osadzone oczy i krótkie, trójkątne małżowiny uszne, jak również kształt ogona, który jest bardziej puszysty i opuszczony.

Wilk ma też inny sposób chodzenia. Łapy z tej samej strony ciała poruszają się w jednej linii, co sprawia, że tylne stopy stawiane są w śladach stóp przednich. Trop wilka jest nieco większy od tropu dużego psa. Patrząc na odcisk z góry dostrzeżemy wyraźny znak „X”.

Umaszczenie sierści wilków na świecie jest zróżnicowane, od śnieżno-białego przez żółto-pomarańczowy do czarnego. W Polsce natomiast spotykamy osobniki o szarym lub płowym ubarwieniu. Dymorfizm płciowy u tego gatunku nie jest wyraźnie zaznaczony. Samce są przeważnie większe od samic. Wysokość w kłębie u dorosłych osobników dochodzi do 75 cm, a masa nawet do 70 kg.

Gatunek ten ma bardzo dobrze rozwinięty słuch i zmysł powonienia.

Słabszy ma za to wzrok, ale bardzo wyczulony na ruch.

Wilki żyją w grupach rodzinnych zwanych watahami. Składają się one z jednej rozmnażającej się pary tzw. pary alfa i ich potomstwa z poprzednich lat. Wataha może liczyć od 2 do ponad 20 osobników, najczęściej składa się z 5–6 wilków. W stadzie panuje ścisła hierarchia, a grupie przewodzi przeważnie najsilniejszy samiec. Osobniki stojące niżej w hierarchii swoją uległość okazują kuląc się, kładąc uszy płasko przy głowie, trzymając nisko ogon, a w skrajnych przypadkach wkładając swój pysk do paszczy dominującego osobnika.

Na polowania wilki wyruszają przeważnie nocą, nad ranem wracają do miejsc odpoczynku. W ciągu dnia przebywają w gęstych młotkach, na bagnach i turzycowiskach lub w starych drzewostanach z gęstym podszytem. Dobowa aktywność wilków zależy od pory roku. Latem wykazują nocny tryb życia. Jest to prawdopodobnie związane z panującymi w ciągu dnia wysokimi temperaturami. Zimą natomiast mogą funkcjonować przez całą dobę.

Wilki wykazują silny terytorializm. Oznacza to, że osobniki tego samego gatunku rywalizują ze sobą o pokarm i przestrzeń do życia. Tereny zajmowane przez watahy obejmują obszary od kilkudziesięciu km² do kilku tysięcy km². W Polsce średnia wielkość terytorium zajmowanego przez watahę wynosi ok. 230 km². Wilki znakują granice swojej powierzchni głównie moczem i odchodami.

Ważną rolę w oznajmianiu swej obecności spełniają sygnały głosowe. Wycie pomaga w utrzymaniu dystansu między sąsiadującymi watahami i pozwala na wzajemną lokalizację osobników, bądź na przekazywanie informacji o udanym polowaniu. Ten sam teren mogą użytkować różne grupy wilków, ale nie w tym samym czasie. Jedna rodzina może korzystać z terenu latem, inna tylko zimą.

Osobniki samotne nie mają swoich terytoriów. Są to najczęściej zwierzęta młode, przemieszczające się w poszukiwaniu nowego terytorium i partnera, albo osobniki chore i stare lub te, które utraciły pozycję w parze dominującej.

Ciekawostki

Wilk jest bardzo wytrzymały na głód i bez pokarmu może wytrzymać nawet 10 dni.

Odcisk łapy wilka jest większy od łapy psa i u dorosłego samca wynosi 11–13 cm.

Wilki w warunkach naturalnych mogą żyć 16 lat.

Przed deszczem i śniegiem chronią wilka ułożone na grzbiecie i po bokach ciała trzy warstwy długich włosów, ok. 13 cm, zachodzące dachówkowato na siebie. Dzięki nim woda spływa po nich jak po parasolu.

Drapieżniki te potrafią śledzić spojrzeniem innych, co pozwala im przewidzieć kolejny ruch ofiary.

Wilki potrafią wyczuć zdobycz z odległości 2,5 km.

Są wytrwałymi piechurami, potrafią dziennie pokonać dystans 20 km, jeśli trzeba nawet ponad 70 km. Najdłuższą dobową trasę pokonały w Finlandii, gdy tropione przez myśliwych przeszły 200 km.

Szkocki owczarek collie ma pysk najbardziej podobny do wilka.

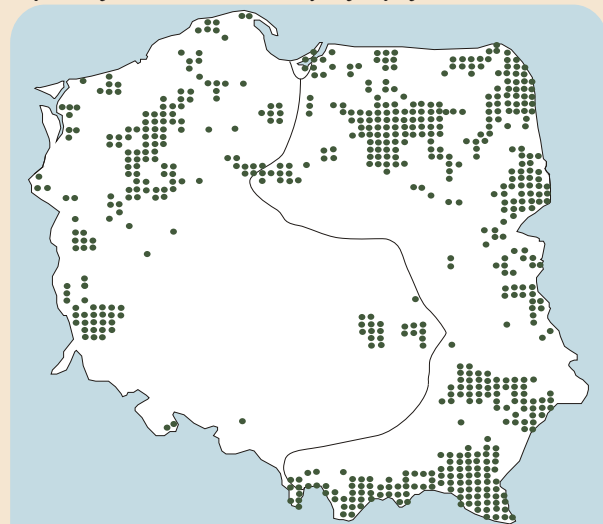
Wilki potrafią w pościgu za zwierzyzną bardzo szybko biegać, nawet do 70 km/godzinę.

Przy większej pokrywie śnieżnej wataha wilków idąca truchtem pozostawia pojedynczy sznur tropów, ponieważ osobniki idące jeden za drugim, stawiają łapy trop w trop. Trudno wówczas określić ile wilków szło w grupie.

W literaturze wilk przeważnie występował jako postać negatywna. Wystarczy wspomnieć bajki *Czerwony Kapturek*, *Wilk i trzy świnki*, *Wilk i siedem kozłatek*, *Wilk i lis*, *Wilk i owce*.

Symbiolika dotycząca wilka jest bardzo bogata, powstało wiele przysłów i zwrotów potocznie stosowanych: *Człowiek człowiekowi wilkiem*, *Natura ciągnie wilka do lasu*, *Nie wywołuj wilka z lasu*, *Nosił wilk razy kilka, ponieśli i wilka*, *Wilczy apetyt*, *Patrzeć wilkiem*, *Wilczy bilet*, *Wilcze prawo*.

Wilk istnieje na wielu obrazach, znaczkach i monetach na całym świecie.

Współczesne występowanie wilków w Polsce (źródło: „Atlas ssaków Polski” <http://www.iop.krakow.pl/ssaki/>, stan na listopad 2014) [źródło: Henryk Okarma, „Wilk”, Biblioteka Przyrodniczo-Lowiecka, Kraków 2015]

Biotop

Wilki zasiedlają bardzo różnorodne siedliska, od pustyń Półwyspu Arabskiego, zarośli śródziemnomorskich, po tajgę i tundrę na północy. Można je spotkać na nizinnych i górzystych obszarach leśnych z wyjątkiem strefy alpejskiej powyżej 3000 m n.p.m., na rozległych bagnach i terenach podmokłych. Wilki preferują obszary jak najmniej penetrowane przez człowieka, obfitujące w zwierzynę. W Finlandii wilki bardzo dobrze przystosowały się do życia w ekosystemach leśnych silnie przekształconych przez człowieka, ze zrębami zupełnymi, gdzie do przemieszczania się wykorzystują drogi.

W Polsce żyją w dużych kompleksach leśnych, z bogatym i gęstym podszytem, zarówno na nizinach jak i w górach. Na legowiska wybierają miejsca porośnięte suchymi trawami i mchem w gęstych zaroślach. W Polsce Zachodniej wilki przystosowały się do życia w borach sosnowych, o rzadkim podszyciu, z dużą liczbą zbieraczy jagód i grzybów, gdzie brak spokojnych miejsc do ukrycia się i wychowywania młodych. Zasiedlają nieużytkowane jak również czynne poligony wojskowe, uprawy leśne z dużą ilością pokarmu, gdzie w piaszczystych glebach łatwo wykopują nory bezpieczne dla szczeniąt.

Pożywienie

Wilki żywią się tym, co w danym momencie jest najłatwiej dostępne na miejscu. Najczęściej są to dzikie zwierzęta kopytne: jelenie, sarny i dziki, które stanowią ok. 90% masy zjedzonego pokarmu. Części nieskonsumowanej tuszy zabitego zwierzęcia zakopują na później. Polują też na lisy, zające, bobry, borsuki. W mniejszym procencie zjadają ptaki, gryzonie, potrafią też zadowolić się roślinami, czasem rybami. Jesienią i latem uzupełniają dietę owocami, zimą zjadają także padlinę. Zwierzęta hodowlane nie są istotnym elementem i stanowią ok. 2–3% diety wilków. W niektórych krajach Europy Zachodniej przy niskim stanie zwierzyny wilki żerują na wysypiskach śmieci. Wilki potrafią zabić każdą ofiarę, od jednokilogramowego zająca po ważącego 800 kg żubra.

Rozmnażanie

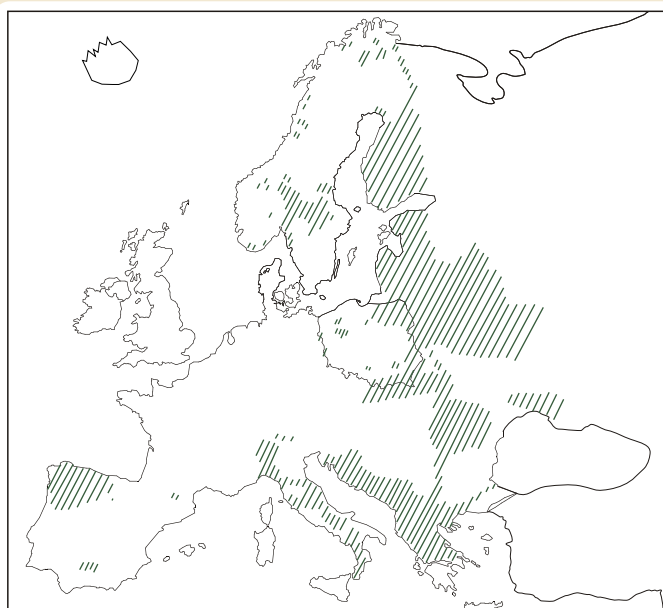
Wilki przystępują do rozmnażania tylko raz w roku. Ruja u wilków rozpoczyna się w lutym i trwa do końca marca. Samice dojrzałość płciową osiągają w drugim roku życia, natomiast samce pod koniec trzeciego roku. Osobniki żyjące w niewoli dojrzałość mogą osiągać już w 10 miesiącu życia. W wilczej rodzinie prawo do rozmnażania ma tylko para alfa.

Wilki nie są całkowicie monogamiczne. Oznacza to, że w jednym sezonie rozrodczym samiec alfa pokrywa najczęściej jedną samicę, natomiast w następnym roku pozycję tę może zajmować już inna wilczyca. Ciąża trwa 62–64 dni. W miocie jest przeważnie około 4–6 szczeniąt, ale zdarza się nawet 11.

Gniazda

Na gniazdo wilki wybierają miejsca suche, niedostępne, z dużą liczbą wykotów i wiatrołomów, przeważnie w pobliżu wody. Mogą to być poszerzone borsucze lub lisie nory, ale zdarza się też, że kopie je ciężarna samica z pomocą innych członków rodziny. Gniazdo to obszerna komora znajdująca się na końcu długiego korytarza.

W czasie wychowywania młodych wilki wykorzystują kilka nor, by w razie niebezpieczeństwa przenieść tam młode. Szczenięta przychodzą na świat na przełomie kwietnia i maja. Rodzą się ślepe i dopiero po 11–15 dniach otwierają oczy. Przez pierwsze dwa miesiące życia ich głównym

Obecny areal występowania wilków w Europie na zachód od Rosji (wg Komisja Europejska 2010, zmienione) [źródło: Henryk Okarma, „Wilk”, Biblioteka Przyrodniczo-Lowiecka, Kraków 2015]

R. Walendowski, Wilk (akwarela)

pokarmem jest mleko matki, zdarza się też, że już od 3 tygodnia są karmione mięsem przynoszonym przez rodziców i innych członków grupy. Młodymi opiekują się oboje rodzice, a także inni członkowie stada. Jedzenie dla matki opiekującej się młodymi jest dostarczane przez pozostałe osobniki z grupy.

Późną jesienią młode towarzyszą już dorosłym w wyprawach łowieckich. Małe wilczki pozostają z rodzicami do ukończenia pierwszego roku życia, ale mogą pozostawać dłużej – do pięciu lat.

Zagrożenia

Obecnie największym zagrożeniem dla wilków jest fragmentacja i izolacja obszarów na których żyją, a także rozwój infrastruktury drogowej i powiększanie się terenów zabudowanych. Kompleksy leśne są zbyt małe, aby populacje wilków mogły na nich niezależnie funkcjonować. Coraz mniej jest spokojnych miejsc do życia i wychowywania młodych, ponieważ nasze lasy, mimo zakazu wjazdu bez odpowiedniego zezwolenia, obfitują w hałaśliwych użytkowników quadów i motocyklistów. Także turyści na szlakach, osoby zbierające jagody i grzyby niepokoją wilki w ich ostojach.

Wilk w Polsce nie ma naturalnych wrogów, poza człowiekiem. Mimo objęcia wilka ochroną prawną, każdego roku wiele tych drapieżników jest zabijanych przez kłusowników. Istotnym czynnikiem wpływającym na stan liczebności gatunku są także oraz wypadki na drogach.

Ochrona

W Polsce początek ochrony wilka sięga 1992 r., kiedy to decyzjami wojewodów po raz pierwszy objęto gatunek ochroną w ówczesnych województwach poznańskim i gorzowskim. W 1995 r. wilk uzyskał status chronionego w przeważającej części kraju, z wyjątkiem byłych województw krośnieńskiego, przemyskiego i suwalskiego. Na objęcie ochroną w całym kraju drapieżnik ten musiał czekać do 1998 r.

Od 2005 r. obowiązuje również okresowa ochrona strefowa, obejmująca tereny w odległości 500 m od gniazda w okresie 1.04–15.07. Przez Międzynarodową Unię Ochrony Przyrody i Jej Zasobów wilk klasyfikowany jest jako *gatunek najmniejszej troski*. W „Polskiej czerwonej księdze zwierząt” ma status *gatunku niższego ryzyka, bliskiego zagrożenia*. Objęty jest też postanowieniami Konwencji Waszyngtońskiej, Berneńskiej oraz Dyrektywy Siedliskowej Unii Europejskiej. W Dyrektywie Siedliskowej wilk jest gatunkiem priorytetowym, a więc większość jego siedlisk powinna być objęta ochroną w ramach sieci obszarów Natura 2000.

Żeby chronić gatunek, najpierw należy zmienić stosunek ludzi wobec tych drapieżników. Wśród hodowców wprowadza się różne sposoby zabezpieczenia stad, a myśliwi uczą się dzielić dzikimi ssakami kopytnymi z wilkami. W miejscach gdzie drogi przecinają się z szlakami migracyjnymi, buduje się przejścia dla zwierząt, ponieważ izolacja małych grup przyczynia się do zmniejszenia zmienności genetycznej.

Wiele wilków, mimo iż objęte są ochroną, jest zabijanych przez kłusowników. Konieczne jest też podjęcie działań mających na celu poprawę jego stanu w krajach sąsiadujących, aby gatunek chroniony w jednym kraju, nie był tępy w drugim.

Opracowanie: Karolina Ziółkowska
Konsultacja merytoryczna: Tadeusz Mizera

Literatura

- Głowaciński Z. (red.), „Polska czerwona księga zwierząt. Kręgowce”, Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne, Warszawa 2001.
- Kłosowscy G. i T., „Wilk”, Nadleśnictwo Wąłity, 2013.
- Nowak S., Mysłajek R.W., „Wilki na zachód od Wisły”, Stowarzyszenie dla Natury „Wilk”, Twardorzeczka 2011.
- Okarma H., „Wilk”, Biblioteka Przyrodniczo-Lowiecka, Kraków 2015.
- Perzanowski K., „Ochrona wilka w Polsce i Europie”, Biblioteczka Leśniczego, zeszyt 324, Wydawnictwo Świat, Warszawa 2011.
- <https://www.polskiwilk.org.pl> [dostęp: 17.08.2016]